

ANALIZA UTICAJA FORENZIČKOG RAČUNOVODSTVA NA ODRŽIVO KORPORATIVNO UPRAVLJANJE / ANALYSIS OF THE IMPACT OF FORENSIC ACCOUNTING ON SUSTAINABLE CORPORATE MANAGEMENT

Olivera Mijailović, Kralja Milana 2, Kraljevo
e-mail: olivera_kv@live.com

Stručni članak

Sažetak: Koncept tradicionalnog korporativnog upravljanja podrazumeva razdvajanje ovlašćenja, uspostavljanje kontrole na nivou upravnog odbora i angažovanje spoljnih revizora, što ne povećava organizacionu vrednost niti postizanje dugoročnih efektivnih performansi i društvene odgovornosti. Neophodno je izvršiti promene ka održivom korporativno upravljanju radi sticanja konkurentske prednosti povećanjem tržišnog učešća i izbegavanja rizika, koji uključuje rizik od prevare. Uspesne poslovne performanse koje obezbeđuju poslovni rast i održivost poslovanja determinisane su održivim korporativnim upravljanjem i aktivnostima kontrole prevara. Brojne organizacione prevare stvorile su nepoverenje i zabrinutost za korporativni integritet i održivost korporativnog upravljanja. Forenzičko računovodstvo najadekvatnije eliminiše i ublažava prevare. U radu će se razmotriti mogućnost forenzičkog računovodstva kao dela sistema rukovođenja i dostizanja održivog korporativnog upravljanja, predložiti usvajanje modela poslovanja bez prevara (korupcije, negativnih eksternalija, računovodstvenih prevara) kao organizacioni pristup integrisan u sistem korporativnog upravljanja kroz mehanizme specifičnog izveštavanja. Uključivanjem forenzičkog računovodstva u strategiju obezbedila bi se sigurnost investitora i unapredila transparentnost poslovnih aktivnosti.

Ključne reči: održivo korporativno upravljanje, prevare, forenzičko računovodstvo, poslovna strategija.

Summary: The concept of traditional corporate governance implies separation of power, establishment of control at the level of the board of directors and engagement of external auditors, which does not increase organizational value or achieve long-term effective performance and social responsibility. It is necessary to make changes towards sustainable corporate governance in order to gain a competitive advantage by increasing market share and avoiding risks, which include the risk of fraud. Successful business performance that ensures business growth and business sustainability is determined by sustainable corporate governance and fraud control activities. Numerous organizational frauds have created distrust and concern for corporate integrity and the sustainability of corporate governance. Forensic accounting most adequately eliminates and mitigates fraud. The paper will consider the possibility of forensic accounting as part of the management system and achieving sustainable corporate governance, proposing the adoption of a fraud-free business model (corruption, negative externalities, accounting fraud) as an organizational approach integrated into the corporate governance system through specific reporting mechanisms. Including forensic accounting in the strategy would ensure the safety of investors and improve the transparency of business activities.

Keywords: sustainable corporate governance, fraud, forensic accounting, business strategy.

JEL: M40, M41, M42

UVOD

Posledice, odnosno štete koje prouzrokuju prevare u društveno-ekonomskom kontekstu su nemerljive. Ukoliko su neotkrivene, ugrožavaju postojanje i održivost organizacije. Nepostojanje ili slabe norme korporativnog upravljanja i neadekvatnost revizorske funkcije u otkrivanju finansijskih prevara predstavlja ozbiljan problem prilikom detektovanja finansijskih prevara. Rezultat je gašenje privrednog subjekta, čiju cenu plaćaju svi stejkholderi. U tom kontekstu, forenzičko računovodstvo i revizija, ne samo da pomažu u otkrivanju prevara, već mogu biti faktor prevencije prevare. Osim toga, i forenzičko računovodstvo i revizija imaju suštinski važnu ulogu u jačanju prakse korporativnog upravljanja u organizaciji. Neki od signala upozorenja prevara u finansijskim izveštajima su: prikazani finansijski podaci drastično odstupaju od proseka koji su opšteprihvaćeni za industrijsku granu u kojoj privredni subjekat posluje, kao i u odnosu na trend performansi iz prethodnih perioda; primena kompleksnih napomena o obelodanjivanju u finansijskim izveštajima; česte ili ad hoc promene računovodstvenih principa usvojenih za izradu finansijskih izveštaja; česte revizorske kvalifikacije ili rezerve u revidiranim finansijskim izveštajima; visoko smanjenje broja zaposlenih u odeljenju za finansije ili česte promene eksternih revizora; nedostatak/neadekvatne kontrole nad finansijskim izveštajima. Primarna odgovornost prilikom pripreme finansijskih izveštaja ostaje na rukovodstvu organizacija, upravni odbor mora vršiti kontrolu finansijskog izveštavanja i eventualnih prevara. Najbolje su se pokazale prakse koje su uključivale: obezbeđivanje da organizacija ima snažan kontrolni sistem protiv prevara sa finansijskim izveštavanjem i implementiran mehanizam kontinuiranog praćenja kojim se identifikuju signali upozorenja u realnom vremenu; obezbeđivanje da upravni odbor pravovremeno dobije kvalitativne informacije (tačni i sveobuhvatni izveštaji) kako bi mogao da ih detaljno pregleda i uveri se u njihovu tačnost, kompletnost i kvalitet; obezbeđivanje da su sve materijalne/vanredne transakcije predstavljene upravnom odboru uz odgovarajuće poslovne informacije/dokumenta; potvrda da su transakcije povezanih lica/vanredne stavke opravdane, u interesu organizacije i uz podršku nezavisnih stručnjaka za mišljenje gde god je potrebno; pojačan skepticizam, beleženje usaglašenosti, odnosno neusaglašenosti prema potrebi; i na kraju pažljivo razmatranje svih žalbi/saveta uzbunjivača i njihovo adekvatno adresiranje i istraga.

1. PREGLED LITERATURE

Prema Udruženju sertifikovanih ispitivača prevare (ACFE, 2022), lažno iskazivanje u finansijskim izveštajima je: „svesna obmana stanja u vezi sa novcem i posledica aktivnosti nekog poduhvata ostvarenog namernom greškom ili isključenjem suma ili izloženosti rizicima u budžetskim izveštajima prema klijentima koji su finansijski obmanuti.“ Ovo je pozicioniralo tehnike forenzičkog računovodstva kao korisno sredstvo u savremenom sistemu poslovanja koje je i dalo relevantnost da se forenzičko računovodstvo proširi i na korporativni segment sistema poslovanja.

Odbor za primenu Međunarodnih računovodstvenih standarda (IASB, 2008) forenzičko računovodstvo posmatra kao koordinaciju knjigovodstva, vrednovanja i pronicljivih sposobnosti. Koristi se u pravnom sistemu za istraživanje krivičnog dela i otkrivanje počinioca prevare (Degboro i Olofinola, 2007). Revizija se može definisati kao nezavisno, objektivno i stručno ispitivanje i vrednovanje dokaza (Hayes i sar., 2007). Revizor isključivo sprovodi proveru usklađenosti

finansijskih izveštaja sa važećim računovodstvenim standardima i računovodstvenim politikama preduzeća. Drugim rečima, pravno utvrđivanje nastanka prevare je van okvira dužnosti revizora (Vanasco, 1998). Rutinski postupak revizije nije adekvatan prilikom otkrivanja prevare u finansijskim izveštajima, dešavalo se da su finansijski izveštaji bili uredno odobreni od strane revizora, ali su imali materijalne propuste i namerno učinjene greške koje su dovele do bankrota privrednog subjekta, što dovodi do ogromnih gubitaka za investitore i stejkholdere (Owojori i Asaolu, 2009). Nedovoljno znanje o tehnikama forenzičkog računovodstva (nedovoljnost konvencionalne računovodstveno-revizijske funkcije), nedostatak iskustva u otkrivanju prevara i korišćenje unapređenih metoda i šema od strane menadžera za prikrivanje ključnih informacije, osnovni su razlozi zbog kojih revizori nisu u mogućnosti da adekvatno otkriju prevare (Fanning i sar., 1995). Forenzičko računovodstvo i revizija predstavljaju istovremenu primenu računovodstva, revizije i istražnih veština (Alshurafat, 2021). Uključuje upotrebu naučnih tehnika i analitičkih metoda za otkrivanje prevara prikupljanjem dokaza koji se mogu izneti pred nadležne organe. Može se reći da se „forenzičko računovodstvo često posmatra kao aspekt računovodstva pogodan za pravni pregled sa visokim stepenom pouzdanosti“ (Apostolou i sar., 2000). Iako forenzički koncept računovodstva i revizije ima decenijsku tradiciju, sve veći broj prevara i kriminalnih aktivnosti iz domena finansija u pogledu tačnosti finansijskog izveštavanja koje je postalo problematično, doveli su ga u centar pažnje tek nedavno (Oyedokun, 2015). Zakonska regulativa bi u budućnosti trebalo da se usmeri na počinioc prevare koji koriste tehničko računovodstveno znanje i veštine u vršenju prevara i stoga je upotreba forenzičkih alata revizije neophodna. Forenzička revizija je nešto što bi moglo dopuniti zakonsku reviziju, a samim tim i poboljšati kvalitet revizorskog izveštaja.

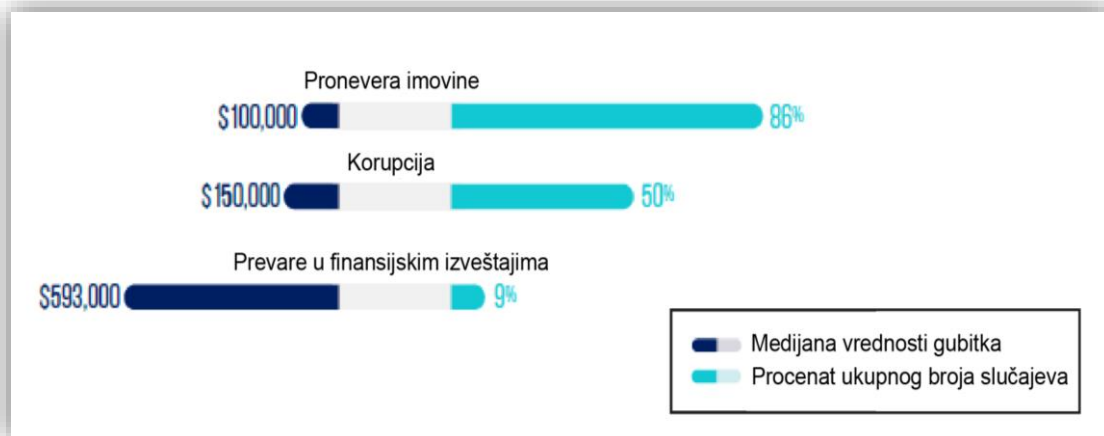
Tačnost finansijskog izveštaja je važna ne samo za interne, već i za eksterne svrhe: a) za interne postoji potreba za korporativnim upravljanjem da bi se identifikovali dobri projekti koji će povećati efikasnost ulaganja, a samim tim i vrednost akcija (Chen i sar., 2011) i b) za eksterne precizno finansijsko izveštavanje će pomoći investitorima da preispitaju investicioni projekat kompanije (Diamond i Verrecchia, 1991), kao i kreditorima da procene kreditni bonitet. Investitori, na taj način mogu kvalitetnije uporediti prinose na svoja ulaganja, što je osnova racionalne investicione odluke za investiranje ili dezinvestiranje. Prema Beasley (1996) prikazivanje većih prihoda i imovine su najčešći vidovi prevare u finansijskim izveštajima. Postoje različiti načini do kojih se može doći do prevare u finansijskim izveštajima: kreiranje subjekata posebne namene za prikrivanje ekstremno visokih dugova; prikazivanje fiktivnih prihoda ili preterano priznavanje prihoda; ne knjiženje spornih dugova da bi se predstavila bolja slika finansijskog stanja; nepriznavanje goodwill-a u merdžerima kompanija i njegovo nepravilno računovodstvo, svesno prikazivanje većeg iznosa gotovine u blagajni, precenjenost imovine, prikazivanje nepostojećih troškova i gubitka (Zopounidis i sar., 2000). Navedeno dovodi u zabludu investitore i stejkholdere. Osim toga, forenzičko računovodstvo ima posebnu važnost za otkrivanje različitih krivičnih dela i profesionalnih prevara u privatnom sektoru (Buckhoff i Hansen, 2002). Coenen (2005) i Zysman (2004) su utvrdili da oblast forenzičkog računovodstva uključuje: krivične istrage ili korporativne prevare, akcionarski i spor sa poslovnim partnerom, usluge parničnog postupka, procenu vrednosti poslovanja, kompjutersku forenziku, poslovna i osiguravajuća potraživanja, prevare zaposlenih, profesionalni nemar, kao i posredovanje i arbitražu.

2. FINANSIJSKE KORPORATIVNE PREVARE NA GLOBALNOM NIVOU

Prema podacima ACFE za 2022, najveće gubitke usled počinjenih prevara pretrpele su sledeće industrijske grane privrede: sektoru nekretnina 435.000\$, sektor veleprodaje 400.000\$, transport i skladištenje 250.000\$, građevinska industrija 203.000\$ i komunalne usluge 200.000\$. Isti izveštaj je naveo da se skoro polovina prijavljenih prevara dogodila u sledećim odeljenjima privrednih subjekata: 15% nabavka, 12% računovodstvo, 11% izvršni/viši nivo menadžmenta i 11% u prodaju. Samo 6% izvršilaca prevare imaju ranije utvrđene prestupe. Otkrivene finansijske prevare u 29% slučajeva posledica su nedostatka interne kontrole, dok su 20% posledica zanemarivanja postojećih kontrolnih sistema. Oko 81% organizacija koje su žrtve prevare su nakon prevare modifikovale svoje sisteme kontrole. Tipičan model prevare izazvao je gubitak od 8.300\$ mesečno, i trajala je godinu dana pre nego što je detektovana. U 8% slučajeva prevara uključene su kriptovalute (ACFE, 2022a). Prema ACFE (2022b), prevara koja se naziva profesionalna prevara je tokom vremena postala najskuplji i najčešći oblik prevare u svetu privrednih kriminala (veći iznosi i od prevara u zdravstvu, pranja novca, utaje poreza ili krađe identiteta).

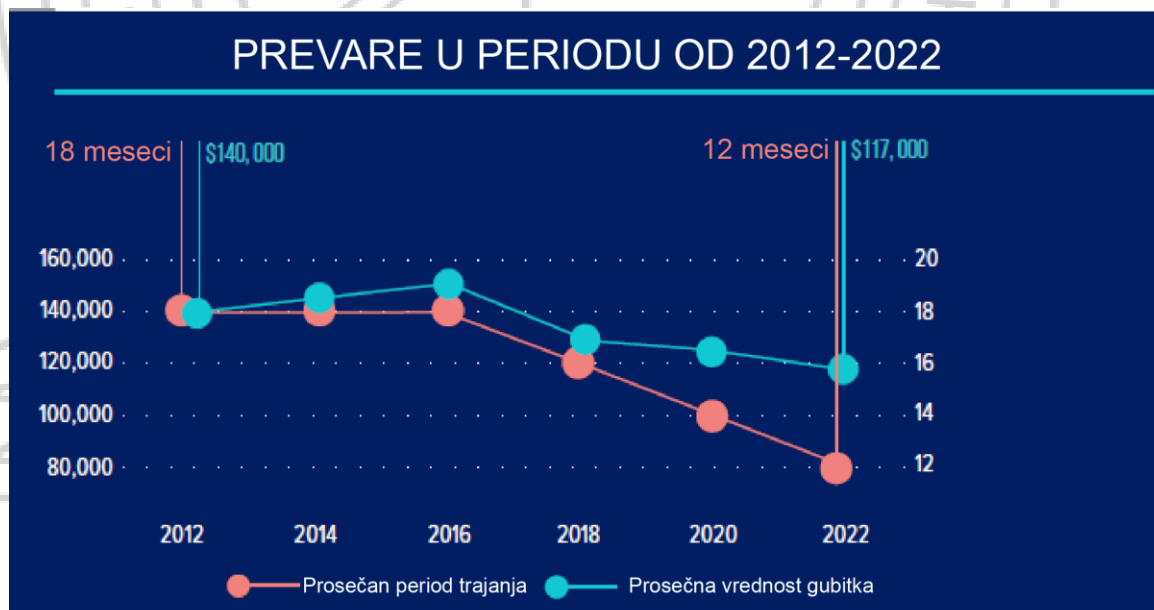
Prema istraživanju koje je 2021. godine sproveo Deloitte, nakon sajber kriminala (23,90%), najrasprostranjeniji oblik prevara su prevare u finansijskim izveštajima (20,96%), dok je na trećem mestu odavanje osetljivih informacija uključujući insajdersku trgovinu (12,87%). U pomenutoj studiji, oko 58% ispitanika, izvršnih direktora kompanija, veruje da organizacije treba da stave fokus na prevenciju prevara i tehnike predviđanja za poboljšanje okvira upravljanja finansijskim rizikom (*Financial Risk Management – FRM*) i minimiziranje rizika od prevare. Oko 75% ispitanika veruju da bi mogli da imaju značajnu ulogu u sprečavanju, otkrivanju i adekvatnom reagovanju na prevaru. Osim navedenih rezultata, oko 22% ispitanih izvršnih direktora ukazivalo je na potrebu povećanja svesti među zaposlenima o etici, integritetu i prijavljivanju prevara ili problema sa nedoličnim ponašanjem u cilju kreiranja efikasnijeg okvira upravljanja finansijskim rizikom.

Na slici 1, prikazani su podaci ACFE za 2022. godinu koji pokazuju da su na globalnom nivou, dominantna tri oblika prevare. Najčešći oblik prevare je pronevera imovine, koja uključuje krađu zaposlenih ili zloupotrebu resursa poslodavca (86% slučajeva), ovaj oblik prevare izaziva najmanji gubitak od 100.000 USD po slučaju. S druge strane, prevare koje se odnose na prevare u finansijskim izveštajima, u kojima počinitelj namerno prouzrokuje značajno pogrešno prikazivanje ili propuste u finansijskim izveštajima organizacije imaju najmanju učestalost pojavljivanja (svega 9% ukupnog broja detektovanih prevara), ali je ovaj oblik prevare i najskuplji (593.000 USD). Treći oblik prevare se odnosi na korupciju, koja uključuje krivična dela kao što su mito, sukob interesa i iznuda, pripada srednjem obliku prevara prema broju detektovanih slučajeva (50% slučajeva) i uzrokuju gubitak od 150.000 USD. (ACFE, 2022a)

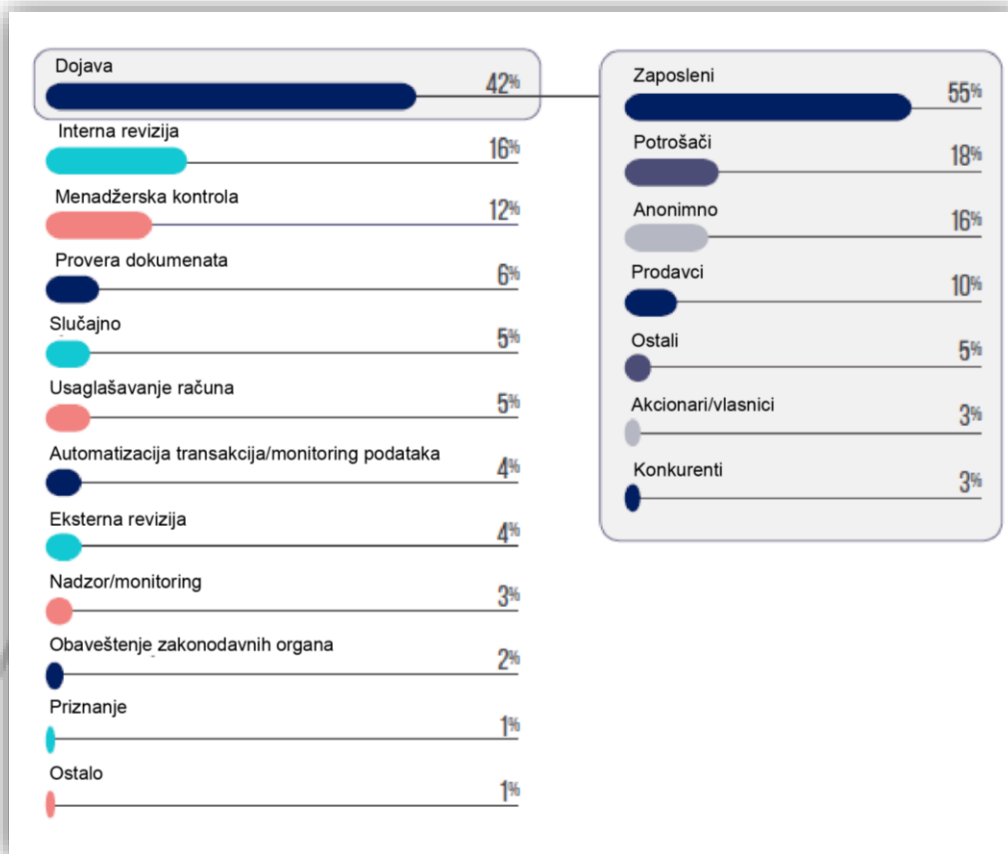

Slika 1. Najčešći oblici finansijskih prevara (ACFE, 2022a, str. 9)

Na slici 2. prikazano je vreme trajanja prevare pre nego što su detektovane i prosečan gubitak po slučaju. Na njoj se uočava da se u vremenskom razdoblju od 2012. do 2022. godine period detektovanja prevare smanjio sa 18 na 12 meseci, kao i da se prosečan gubitak po detektovanom slučaju u posmatranom periodu smanjio sa 140.000 USD na 117.000 USD. Tokom 2016. godine, prosečna vrednost gubitka po prevari je imala maksimalnu prosečnu vrednost (oko 160.000 USD) i 18 meseci neophodnih da bi se ona otkrila. U periodu nakon pandemije COVID-19, 2020. i 2022. skratilo se prosečno vreme otkrivanja prevare i smanjio se prosečan gubitak po slučaju.

Slika 2. Trend finansijskih prevara u periodu 2012-2022 (ACFE; 2022a, str. 8)

Slika 3. Načini otkrivanja i obelodanjivanja finansijskih prevara (ACFE, 2022a, str. 21)

Uprkos sve većem broju naprednih tehnika za otkrivanje prevara koje su dostupne organizacijama, dojave su i dalje najčešći način na koji su prevare otkrivene. Kao što je prikazano na slici 3, 42% slučajeva u studiji ACFE (2022a), otkriveno je dojavama, što je skoro tri puta više slučajeva od sledećeg najčešćeg metoda detekcije. Stoga, sprovođenje efikasnih procesa uzbunjivača kao i procene njihovih saznanja predstavljaju ključni prioritet prilikom ispitivanja prevare. Na desnoj strani slike 3. prikazani su izvori dojava koji su doveli do otkrivanja prevare. Više od polovine svih dojava došlo je od zaposlenih, dok je skoro trećina došla od spoljnih strana, uključujući kupce, prodavce i konkurente. Shodno rezultatima studije, može se izvesti zaključak o neophodnosti edukacije o borbi protiv prevara i implementacije mehanizama komunikacije za prijavljivanje prevara koja bi trebalo da bude fokusirana interno (na zaposlene) ali i eksterno (na spoljne izvore).

3. UTICAJ FORENZIČKOG RAČUNOVODSTVA NA ODRŽIVO KORPORATIVNO UPRAVLJANJE

Korporativno upravljanje, prema OECD (2004) predstavlja sistem koji usmerava i vrši kontrolu kompanija. Ono predstavlja složen skup odnosa različitih strana: menadžmenta kompanije, upravnog odbora, akcionara i drugih stejkholdera. Osim što unapređuje ekonomsku efikasnost, korporativno upravljanje doprinosi jačanju poverenja investicione javnosti, što je od krucijalnog značaja u promenljivim tržišnim uslovima. Da bi se korporativno upravljanje smatralo efikasnim ono mora da obezbedi postavljanje strateških ciljeva u dugom roku, adekvatnu upravljačku strukturu kako bi se ciljevi realizovali, pri čemu je imperativ uspostavljanje integriteta privrednog subjekta, reputacije i odgovornog poslovnog ponašanja u skladu sa zakonom (Munzig, 2003). U poslednjem periodu, upravni odbori kompanija su pod pritiskom preuzimanja veće odgovornosti u pogledu efikasnog sistema interne kontrole, te se u tom slučaju interna revizija stavlja u funkciju pomoći upravnom odboru u sprovođenju efikasnog korporativnog upravljanja i upravljačke odgovornosti (IIA, 2008).

Kompaniji moraju da uspostave centralizovani program i sistem za merenje i praćenje internih kontrola, kao i da sprovedu usklađivanje aktivnosti korporativnog upravljanja, interne kontrole i eksternog izveštavanja. Organizacije kreiraju „Odbore za upravljanje“ (*Governance Board*) kako bi se zadovoljili zahtevi za korporativnim integritetom. Odbori za upravljanje moraju da budu angažovani u svakoj oblasti korporativnih aktivnosti kako bi se osiguralo da kompanija posluje uz sinergijski efekat, kao deo odbora. Prema Ramaswamy (2005), forenzičko računovodstvo može da doprinese u narednim oblastima:

- Korporativno upravljanje: „Znanje o zakonskim i institucionalnim zahtevima korporativnog upravljanja koje poseduju forenzičke računovođe mogu da pomognu prilikom formulisanja i uspostavljanja sveobuhvatne upravljačke politike koja obezbeđuje odgovarajuću kombinaciju menadžmenta i nezavisnih direktora u upravnom odboru; utvrđuje odgovarajuće odgovornosti odbora i komisije za reviziju; ima postojanje postoji etičkog kodeksa kompanije“ Bhasin (2008). Etičko ponašanje se pojačava kada top menadžment svojim postupcima pokaže da sumnjivo ponašanje neće biti tolerisano.

- Sprečavanje prevara: forenzički računovođa razume da je najbolji način za sprečavanje prevare uspostavljanje sistema efikasne kontrole koji obuhvata: dobro kontrolno okruženje određeno filozofijom menadžmenta o etičkom ponašanju i snažnom politikom korporativnog upravljanja; superioran računovodstveni sistem koji obezbeđuje pravilno evidentiranje, klasifikaciju i izveštavanje o svim relevantnim transakcijama; kao i jake proceduralne kontrole koje obezbeđuju čuvanje imovine, odgovarajuća ovlašćenja, mehanizmi revizije i odgovarajuća dokumentacija.

- Stvaranje pozitivnog radnog okruženja: dobar program prevencije prevara prati pozitivno radno okruženje u kojem visoko motivisani zaposleni nisu u iskušenju da zloupotrebe svoje odgovornosti. Forenzički računovođa može da obezbedi da se formulišu politike korporativnog upravljanja koje bi iz radnog okruženja eliminisale sve faktore visokog rizika: u kojima je menadžment apatičan, plata je neadekvatna ili pak previsoka, postoji ozbiljan nedostatak odgovarajuće obuke i usklađenosti, ili postoje visoko uspostavljeni profitni ili budžetski ciljevi (Bhasin, 2007). Neophodno je imati i dobro definisane politike zapošljavanja koje rezultiraju izborom pouzdanih i kvalifikovanih zaposlenih.

- Uspostavljanje efikasnih linija komunikacije: komunikacija je ključni element da su zaposleni i druge zainteresovane strane svesni svojih prava i odgovornosti. Efikasna komunikacija mora teći ne samo od najviših do nižih nivoa, već i preko linija odgovornosti zaposlenih. Prema Bhasin i Shaikh (2012), forenzički računovođa može podržati širenje potrebnih informacija o upravljanju i etičkim politikama zainteresovanim licima unutar i van organizacije. Takođe, neophodno je adekvatno izveštavanje da bi se ispunila usaglašenost sa zahtevima Komisije za hartije od vrednosti i berzi.
- Pažljivi nadzor: svaki sistem treba konstantno da se nadgleda i procenjuje kako bi se uverilo da dobro funkcioniše. Forenzičke računovođe mogu pratiti ne samo usklađenost na najvišim nivoima korporativne moći, već i pratiti procedure upravljanja i aktivnosti svih zaposlenih. Informacije prikupljene kao rezultat monitoringa mogu se koristiti u cilju prilagođavanja i preformulisanja politike upravljanja, etike i kontrole.
- Utvrđivanje posledica: odvrćanje lica od izvršenja prevare mora da uključi i predviđene kazne za počinioca. U ovom kontekstu forenzičke računovođe mogu pomoći u kreiranju politika koje jasno navode nameru kompanije da preduzme mere protiv bilo kakvih kriminalnih aktivnosti, i da će se takve mere primenjivati nezavisno od hijerarhijskog nivoa počinioca prevare (Bhasin, 2013a).
- Istrage prevara: forenzičke računovođe mogu da obezbede integritet finansijskih izveštaja aktivnim istraživanjem prevare, identifikovanjem područja rizika i povezanih simptoma prevare, proaktivnim praćenjem svake anomalije i detaljnom analizom svih informacija o računovodstvenim i finansijskim anomalijama. Pomažući kompanijama da spreče i otkriju prevare, uloga forenzičkog računovođe može lako da evoluiru u ključnu komponentu u sistemu korporativnog upravljanja (Bhasin, 2013b).

Neophodno je izvršiti promene ka održivom korporativnom upravljanju radi sticanja konkurentske prednosti povećanjem tržišnog učešća i izbegavanjem rizika, koji uključuje rizik od prevare. Poslovne performanse koje dovode do rasta i održivosti poslovanja privrednog subjekta determinisane su održivim korporativnim upravljanjem i aktivnostima kontrole prevara. Brojne organizacije prevare stvorile su nepoverenje i zabrinutost za korporativni integritet i održivost korporativnog upravljanja, te u tom kontekstu forenzičko računovodstvo najadekvatnije eliminiše i ublažava prevare. Forenzičko računovodstvo pomaže i podržava razvoj efikasnog mehanizma za podršku sprovođenja korporativne politike koja obuhvata korporativno održivo poslovanje. Mnoge organizacije da bi sprečile prevare često uspostavljaju efikasan sistem unutrašnje kontrole (Rehman i Hashim, 2020) koji je zasnovan na menadžerskoj perspektivi etike i jake politike korporativnog upravljanja (Ogutu i Ngahu, 2016). Štaviše, efikasne proceduralne kontrole bi dovele do zaštite imovine kompanije, dok bi efikasni mehanizmi revizije održali transparentnost i suzbili prevare. Brojna istraživanja su pokazala da utvrđivanje finansijskih prevara unutar organizacije može biti komplikovano zbog interne zavere ili pokušaja prikrivanja kriminalnih aktivnosti posebno ukoliko su počinioci top menadžeri koji često imaju osećaj da mogu proći nekažnjeno (Akinbowale i sar., 2020). Studija autora Rehman i Hashim (2021) utvrdila je da forenzičke računovodstvene tehnike doprinose održivom korporativnom upravljanju. Ovo ukazuje na činjenicu da menadžment može koristiti forenzičke računovodstvene tehnike za jačanje korporativnog upravljanja (Kamwani i sar., 2022). Primenom Pirsonovog koeficijenta korelacije potvrđeno je prisustvo pozitivne i značajne veze između forenzičkog računovodstva i

korporativnog upravljanja (Ezekwesili, 2021). Kvalitativna studija Navarrete i Gallego (2022) potvrdila je održivost forenzičkih računovodstvenih tehnika u otkrivanju prevara u finansijskim izveštajima i pronašla njenu korisnost ex-ante. Zaključci navedene studije u skladu su sa rezultatima istraživanja do kojih su došli Rehman i Hashim (2018) prema kojima se proaktivne forenzičke računovodstvene tehnike mogu koristiti u kompanijama za postizanje održivog korporativnog upravljanja. Uključivanjem forenzičkog računovodstva u strategiju privrednog subjekta obezbedila bi se sigurnost investitora i unapredila transparentnost poslovnih aktivnosti.

4. ZAKLJUČAK

Tehnike forenzičkog računovodstva su održive u borbi protiv finansijskih prevara i pozitivno povezane sa implementacijom održivog korporativnog upravljanja. Primena tradicionalnog, postforenzičkog, pristupa u globalnim uslovima rasta ukupnog broja finansijskih prevara, bi morale da se zamene povećanjem prisustva forenzičkih računovođa u cilju unapređenja ex-ante unutrašnje kontrole i organizacionog upravljanja. Pored navedenog, interni revizori bi morali da se obuče za primenu tehnika forenzičkog računovodstva radi poboljšanja sistema interne kontrole u privrednim subjektima. Na navedeni način, organizacije bi davale podršku eksternim revizorima i unapredile organizacione i upravljačke mehanizme kontrole smanjenjem broja internih prevara. Drugim rečima, privredni subjekti moraju da razmotre mogućnost forenzičkog računovodstva kao dela sistema rukovođenja i dostizanja održivog korporativnog upravljanja i usvajanje modela poslovanja bez prevara kao organizacionog pristupa integrisanog u sistem korporativnog upravljanja.

LITERATURA

- [1] ACFE (2022a). Occupational Fraud 2022: A Report to the Nations. TX, USA: Austin. <https://acfepublic.s3.us-west-2.amazonaws.com/2022+Report+to+the+Nations.pdf>
- [2] ACFE (2022b). Organizations Worldwide Lose Trillions of Dollars to Occupational Fraud. <https://www.acfe.com/about-the-acfe/newsroom-for-media/press-releases/press-release-detail?s=2022-RTTN-launch>
- [3] Alshurafat, H. (2021). Forensic accounting a profession in Australia? A sociological perspective. *Meditari Accountancy Research*, 30 (2), 395–423. <https://doi.org/10.1108/MEDAR-04-2020-0865>
- [4] Akinbowale, O. E., Klingelhöfer, H. E., & Zerihun, M. F. (2020). An innovative approach in combating economic crime using forensic accounting techniques. *Journal of Financial Crime*, 27 (4), 1253–1271. <https://doi.org/10.1108/JFC-04-2020-0053>
- [5] Apostolou, B., Hassell, J. M., & Webber, S. A. (2000). Forensic expert classification of management fraud risk factors. *Journal of Forensic Accounting*, 1 (2), 181–192. <https://maaw.info/JournalOfForensicAccounting.htm>
- [6] Beasley, M. (1996). An Empirical Analysis of the Relation Between Board of Director Composition and Financial Statement Fraud. *The Accounting Review*, 71 (4), 443–455. <https://www.jstor.org/stable/248566>
- [7] Bhasin, M. L. (2007). Forensic Accounting: A New Paradigm for Niche Consulting. *The Chartered Accountant*, 1000–1010. <https://ssrn.com/abstract=2703647>

- [8] Bhasin, M. L. (2008). Corporate Governance and Role of the Forensic Accountant. *The Chartered Secretary*, 38 (10), 1361–1368.
- [9] Bhasin, M. L., & Shaikh, J. M. (2012). Corporate Governance through an Audit Committee: An Empirical Study. *International Journal of Managerial and Financial Accounting*, 4 (4), 339–365. <https://doi.org/10.1504/IJMFA.2012.049676>
- [10] Bhasin, M. L. (2013a). Audit Committee Scenario & Trends: Evidence from an Asian Country. *European Journal of Business and Social Sciences*, 1 (11), 1–23. <https://ssrn.com/abstract=2676518>
- [11] Bhasin, M. L. (2013b). Corporate Accounting Fraud: A Case Study of Satyam Computer Limited. *Open Journal of Accounting*, 2 (2), 26–38. <https://doi.org/10.4236/ojacct.2013.22006>
- [12] Buckhoff, T. A., & Hansen, J. (2002). Interviewing as a ‘forensic-type’ procedure. *Journal of Forensic Accounting*, 3 (1), 1–15. <https://maaw.info/JournalOfForensicAccounting.htm>
- [13] Chen, F., Hope, O.K., Li, Q., & Wang, X. 2011. Financial reporting quality and investment efficiency of private firms in emerging markets. *The Accounting Review*, 86 (4), 1255–1288. <https://www.jstor.org/stable/23045602>
- [14] Coenen, T. (2005). Fraud in Government. *Wisconsin in Law Journal*, Article Posted by Asafamar Sundip.
- [15] Degboro, D., & Olofinola, J. (2007). Forensic Accountants and the Litigation Support Engagement. *Nigerian Accountant*, 40 (2), 49–52.
- [16] Deloitte (October 2021). Corporate fraud and misconduct: Role of independent directors. <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/in/Documents/finance/in-fa-Corporate-fraud-and-misconduct-noexp.pdf>, pristupljeno 10. 5. 2023.
- [17] Diamond, D., & Verrecchia, R. 1991. Disclosure, liquidity, and the cost of capital. *The Journal of Finance*, 46 (4), 1325–1359. <https://doi.org/10.2307/2328861>
- [18] Ezekwesili, T. P. (2021). Forensic Accounting and Corporate Governance in Nigerian Banking Sector. *African Journal of Business and Economic Development*, 1 (10), 16–26. <https://www.ijaar.org>
- [19] Fanning, K., Cogger, K. O., & Srivastava, R. (1995). Detection of Management Fraud: A Neural Network approach. *Intelligent Systems in Accounting, Finance and Management*, 4 (2), 113–126. <https://doi.org/10.1002/j.1099-1174.1995.tb00084.x>
- [20] Hayes, R. S., Dassen, R., Schilder, A., & Wallage, P. (2007). *Principles of Auditing: An Introduction to International Standards on Auditing*. London: Prentice Hall.
- [21] IIA (2008). *Internal Auditor’s Role in Corporate Governance*. The Institute of Internal Auditors. <http://www.theiia.org/download.cfm?file=81633>, pristupljeno 10. 5. 2023.
- [22] IASB (2008). *Exposure draft on – An improved Conceptual Framework for Financial Reporting*: Chapter 1: The Objective of Financial Reporting Chapter 2: Qualitative Characteristics and Constraints of Decision-useful Financial Reporting Information, <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/project/conceptual-framework-2010/conceptual-framework-exposure-draft.pdf>, pristupljeno 10. 5. 2023.
- [23] Kamwani, S. S., Vieira, E., Madaleno, M., & Do Carmo Azevedo, G. M. (2022). Significance of Forensic Accounting Techniques in Corporate Governance: Bibliometric Analysis. In Kamwani, S. S., Vieira, E. S., & Madaleno, M. (Eds.), *Handbook of Research on*

the Significance of Forensic Accounting Techniques in Corporate Governance (pp. 22–40). IGI Global.

- [24] Munzig, P.G. (2003). *Enron and the Economics of Corporate Governance*. PhD. Department of Economics Stanford University, Stanford.
http://economics.stanford.edu/files/Theses/Theses_2003/Munzig.pdf
- [25] Navarrete, A. C., & Gallego, A. C. (2022). Forensic accounting tools for fraud deterrence: a qualitative approach. *Journal of Financial Crime*, 30 (3), 840–854,
<https://doi.org/10.1108/JFC-03-2022-0068>
- [26] OECD (2004). OECD Principles of Corporate Governance. Paris: OECD Publications.
<https://www.oecd.org/corporate/ca/corporategovernanceprinciples/31557724.pdf>,
pristupljeno 10. 5. 2023.
- [27] Ogutu, G. O., & Ngahu, S. (2016). Application of forensic auditing skills in fraud mitigation: A survey of accounting firms in the county government of Nakuru, Kenya. *IOSR Journal of Business and Management*, 18 (4), 73–79. <https://doi.org/10.9790/487X-1804027379>
- [28] Owojori, A. A., & Asaolu, T. O. (2009). The role of forensic accounting in solving the vexed problem of corporate world. *European Journal of Scientific Research*, 29 (2), 183–187. [The-role-of-forensic-accounting-in-solving-the-vexed-problem-of-corporate-world.pdf](https://doi.org/10.1108/EJSR-02-2009-0011)
- [29] Oyedokun, G. E. (2015). Approach to Forensic Accounting and Forensic Audit. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2575168>
- [30] Ramaswamy, V. (2005). Corporate Governance and the Forensic Accountant. *The CPA Journal*, 75 (3), 68–70. <http://archives.cpajournal.com/2005/305/essentials/p68.htm>
- [31] Rehman, A., & Hashim, F. (2018). Literature review: preventive role of forensic accounting and corporate governance maturity. *Journal of Governance and Integrity (JGI)*, 1 (2), 68–93.
- [32] Rehman, A., & Hashim, F. (2021). Can forensic accounting impact sustainable corporate governance? *Corporate Governance*, 21 (1), 212–227. <https://doi.org/10.1108/CG-06-2020-0269>
- [33] Vanasco, R.R. (1998). Fraud Auditing. *Managerial Auditing Journal*, 13 (1), 4–71.
<https://doi.org/10.1108/02686909810198724>
- [34] Zopounidis, C., Doumpos, M., & Spathis, C. T. (2000). Detecting Falsified Financial Statements Using Multicriteria Analysis: The Case of Greece. *SSRN Electronic Journal*.
<https://doi.org/10.2139/SSRN.250413>
- [35] Zysman, A. (2004). *Forensic Accounting Demystified. World Investigators Network Standard Practice for Investigative and Forensic Accounting Engagements*. Canadian Institute of Chartered Accountants.